

5. CHECKLIST

5.1 TO DO-LIJST VOOR DE ESSENTIËLE ELEMENTEN

Begin september zit je best samen met je collega's LBV om te brainstormen over de te ontwikkelen ILD-projecten. De ILCs kunnen daarbij een inspiratiebron zijn. Volg het stappenplan, maak een checklist en vink de todo-lijst af, zodat je zeker geen essentiële elementen over het hoofd ziet. Je kan dit voorbeeld hieronder gebruiken of er zelf een ontwikkelen. Een goed overzicht van wat allemaal moet gebeuren is erg belangrijk.

Stappenplan-logboek	To do: wie wat wanneer	Afgewerkt
We gaan aan de slag met deze set van leerplandoelen: ----- -----		
We kiezen volgend thema: Democratie Diversiteit Duurzaamheid Identiteit Dat sluit aan bij de volgende burgerschapscompetenties: ----- -----		
We werken rond de volgende lesinhouden ----- ----- ----- ----- We gaan de volgende bronnen raadplegen: ----- -----		

We willen gebruikmaken van de volgende werkvormen: ----- ----- ----- -----		
We evalueren binnen ons project: ----- ----- ----- -----		

5.2 PRAAT HET LEERPLAN DOOR

LEERPLANDOELEN

Maak een ILD-vak aan op Smartschool; eventueel een apart vak voor de collega's onderling en een ander vak voor de leerlingen.

Neem op de eerste bijeenkomst de tijd om rustig het leerplan grondig door te nemen. Dat wordt jou aangeboden in deze handleiding en is ook te vinden op Smartschool waartoe je toegang gekregen hebt.

Bedenk mogelijke lesonderwerpen en toets bij elkaar af. Noteer jullie keuze in de lijst op pagina 30.

INSPIRERENDE DIALOOGTHEMA'S OM TE KOPPELEN AAN DE LEERPLANDOELEN

Welk thema kan je aan de gekozen leerplandoelen koppelen? Voor inspiratie kan je terecht bij de dialoogthema's maar het staat jullie ook vrij een ander thema te kiezen. Verlies de burgerschapscompetenties zeker niet uit het oog.

Democratie

DIALOOGTHEMA'S

Mensenrechten
Sociale (on)gelijkheid
Scheiding van kerk en staat (theocratie)
Vrijheid van godsdienst
Actievormen en engagement
Levensbeschouwelijke motivaties voor samenlevingsopbouw
Meerschallig burgerschap

Identiteit

DIALOOGTHEMA'S

Religieuze en andere collectieve identiteiten.
Omgaan met leven en dood.
Betekenis van god of geen god.
Oorsprong en bestemming van de mens.
Relatievormen.
De technologische sturing van identiteit (AI, sociale media, ...)

Diversiteit

DIALOOGTHEMA'S

Empathie, solidariteit, altruïsme.
Kansen van diversiteit.
Ideologisch extremisme.
Uitsluitingsmechanismen (racisme en seksisme).
Hoe ga jij om met andersdenkenden?
Het zondebokmechanisme.

Duurzaamheid

DIALOOGTHEMA'S

Ecomodernisme of systeemverandering
Rechten van dieren en ecosystemen
Klimaatvluchtelingen
Voedselvraagstukken
Schepping en evolutie
Ecologische voetafdruk

HOUD REKENING MET DE BURGERSCHAPSCOMPETENTIES

Democratie

MINIMUMDOELEN en competenties SC7 GO!

07.01 De leerlingen reflecteren over de betekenis, de principes en de werking van de democratische rechtsstaat en hun verantwoordelijkheid daarin

Sociale ongelijkheid
Ideologische stromingen
Inspraakkanalen en actievormen
Eigen rol en verantwoordelijkheid

Identiteit

MINIMUMDOELEN en competenties SC7 GO!

07.02 De leerlingen reflecteren over het relationele, gelaagde en dynamische karakter van identiteit

Meerderheid, minderheid
Sociale cohesie, solidariteit, wij-zij denken

Diversiteit

MINIMUMDOELEN en competenties SC7 GO!

07.03 De leerlingen lichten toe hoe verschillende vormen van diversiteit verrijkend en uitdagend zijn voor het samenleven

Tolerantie en de grenzen ervan
Kenmerken van mechanismen achter onverdraagzaamheid, discriminatie en racisme in historische en actuele voorbeelden

Duurzaamheid

MINIMUMDOELEN en competenties SC7 GO!

07.04 De leerlingen gaan geïnformeerd, beargumenteerd en constructief in dialoog over maatschappelijke thema's

DE LEERINHOUD OM TE KOPPELEN AAN DOELEN EN THEMA'S

Welke inhoud kan je aan de doelen en het thema koppelen? Welke bronnen kan je raadplegen om je inhoud te ontwikkelen en te onderbouwen? Er zijn al heel wat online bronnen beschikbaar die uitgewerkte lessenreeksen aanbieden. Ook zijn er tal van organisaties die rond interlevensbeschouwelijke dialoog workshops op maat van leerlingen en leraren ontwikkeld hebben en waar je ook terecht kunt voor op maat gemaakte activiteiten. In het addendum vind je alvast een selectie, ze zijn ook opgenomen in Smartschool.

5.3 HOE DE DIALOOG STIMULEREN?

Dialoog is een van de twee elementen van de ILD, niet te verwarren met debat.

Uit de praktijkervaringen blijkt dat goed dialogeren geen sinecure is, dat moet echt geleerd worden.

De vijf regels van een dialoog worden toegelicht op basis van de vijf vingers van een hand.

Eef Cornelissen & Jelle De Schrijver hebben een handige handleiding geschreven bij hun lesmateriaal dat zij ontwierpen rond de Burgerschapsreflex. Hieronder nemen we enkele fragmenten uit hun lesmateriaal op:

Tijdens een Burgerschapsdialoog is de leerkracht gespreksleider. De gespreksleider stimuleert het denken bij de leerlingen door vragen te stellen, onbevooroordeeld te luisteren en hierbij het eigen oordeel uit te stellen. Het is niet eenvoudig deze niet-oordelende positie in te nemen, maar deze houding leidt ertoe dat leerlingen zich veilig voelen om diverse ideeën te delen en te onderzoeken. De kern van deze niet-oordelende positie wordt de Socratische houding genoemd.

Deze houding is gebaseerd op de luisterende houding van Socrates. De filosoof Socrates onthield zich stelselmatig van het poneren van een eigen oordeel, waardoor hij vanuit verwondering en leergierigheid kon luisteren en vragen kon stellen over wat en hoe zijn gesprekspartners werkelijk dachten. Net als Socrates leggen we tijdens een burgerschapsdialoog de nadruk niet op éénduidige antwoorden, maar stellen we vragen die peilen naar achterliggende argumenten of denkbeelden.

Tips

- Laat leerlingen verschillende antwoorden op de vragen verkennen.
- Daag leerlingen uit verschillende perspectieven in te nemen.
- Bevraag de argumenten die achter deze perspectieven liggen.

Meestal eindigt een Burgerschapsdialoog met meer vragen dan antwoorden. Dat is oké. Een Burgerschapsdialoog is geslaagd als het inzicht in de kwestie vergroot of uitgediept is en als er meerdere perspectieven kritisch verkend worden.

Tips voor een succesvolle (burgerschaps)dialoog

Verduidelijk dat alle perspectieven een onderzoek waard zijn en dat de focus op het 'samen verkennen van verschillende mogelijkheden' ligt, niet 'op het vinden van één juist antwoord of oplossing'.

Oordeel niet, stel vragen. Het kan helpen om je voor te stellen dat je een marsmannetje bent en alles voor de eerste keer beleeft.

Focus op argumenten achter meningen en oordelen en onderzoek deze gezamenlijk.

Creëer een context waar leerlingen mét elkaar denken in plaats van tégen elkaar, leg uit dat een dialoog geen debat is.

Maak een onderscheid tussen een mening en de persoon die een mening uit.

Let op je taal. Woorden hebben een enorme impact en kunnen zowel verbinden als polariseren. De taal die we hanteren, kan ongemerkt misverstanden versterken of net tegengaan.

Stel verbindende concepten centraal. Als twee groepen van mening verschillen, is het zinvol om voorbij de oppervlakte te zoeken naar wat hen bindt.

Tips voor een veilige klascontext

- Zoek een rustige plek met licht en ruimte.
- Straal vertrouwen uit.
- Neem een open en geïnteresseerde houding aan.
- Luisteren aandachtig.
- Luister tweevoudig. Wat zegt de ander en wat toont de ander.
- Observeer je gesprekspartner en probeer de noden en behoeften te achterhalen. Op welke manier 'speelt' het onderwerp? Wie zegt wat? Wie raakt dit onderwerp het meest (of niet)?
- Geef iedereen een stem. Tijdens gesprekken over gevoelige thema's bestaat de kans dat het gesprek gekaapt wordt door tegengestelde polen met een eenzijdige boodschap. Het komt vaak voor dat de stille middengroep zich geïntimideerd voelt door de dominante stemmen en hierdoor neutraal wil blijven. Toch loont het de moeite om ook deze groep een stem te geven, waardoor er meer nuance in het gesprek gebracht wordt en de kans vergroot dat de uitkomst door iedereen gedragen wordt.
- Stel je empathisch op en kijk mee door de bril van de ander. Hoe ziet de kwestie eruit vanuit een ander perspectief?

WERKVORMEN

Welke werkvormen kan je inzetten om de dialoog zoveel mogelijk te faciliteren en de leerinhouden optimaal over te brengen? In de drive vinden jullie al heel veel gevarieerde en interactieve werkvormen en in dit vademecum werd een selectie van meest bruikbare werkvormen opgenomen. Het is van groot belang hier goed over na te denken, de ILDs zijn namelijk vakoverschrijdende projecten en vragen dus een bijzondere didactische aanpak.

TEAMTEACHING

Waarom moet je elkaar goed leren kennen? Omdat je bij de ILD-projecten wellicht aan team teaching zal doen. Er zijn verschillende manieren waarop je samen voor de klas kan staan. Het toverwoord is hier: variatie. Probeer ze allemaal zeker uit. Hierover vind je in het addendum meer.

5.4 HOE ILD EVALUEREN?

Evaluatie en rapportering van ILD-projecten behoort tot de bevoegdheid van de betrokken leraar LBV en de betrokken LBV.

Voor de evaluatie van de leerplandoelen zijn al instrumenten uitgewerkt die je kunt gebruiken (zie addendum). Als je weet wat en hoe je gaat evalueren, dan heb je een duidelijk zicht op welke vaardigheden en leerinhouden je wilt inoefenen en aanreiken.

Vanuit de inspectie worden de volgende richtlijnen aangeboden (opgelet, deze zijn nog in de ontwerpfase en kunnen aangepast worden naar aanleiding van jullie ervaringen en feedback):

Vraag 1 – ILD evalueren met een apart cijfer of beoordeling?

ILD is een integraal onderdeel van de levensbeschouwelijke vakken. Per project kan er een aparte evaluatie zijn binnen de levensbeschouwelijke vakken. Vooraf werkt het team LBV-leraars evaluatiecriteria uit en kan men aantonen hoe het ILD-project wordt geëvalueerd. De vakleraar LBV voegt de ILD-evaluatie toe als een onderdeel van alle beoordelingen. Op het rapport verschijnt één algemeen cijfer of beoordeling per LBV, specifieke evaluatie onderdelen (zoals bv. een ILD beoordeling) zijn voor ouders en leerlingen raadpleegbaar.

Vraag 2 – Wat evalueren?

Het leerplan ILD en de leerplandoelen vormen de basis voor de evaluatie. Binnen de 3-trap vorm beogen we hier vooral de ontwikkeling en uitbouw van trap 2 (leerlingen in dialoog) en trap 3 (verrijking van de eigen levensbeschouwing).

Samen met de leerplandoelen worden vijf vaardigheden en attitudes meegenomen in de evaluatie, terug te vinden in de leerplannen (gekoppeld aan ILC en ET Burgerschap).

Voor de eerste vier vaardigheden en attitudes (V&A), kunnen leerlingen door leerkrachten LBV gequoteerd worden op gelijkwaardige basis. De perspectiefwissel krijgt het grootste gewicht van de evaluatie. Dit deel zou zich kunnen baseren op de leerplandoelen (trap 2 en 3). Hoe dit gebeurt wordt in de volgende vraag behandeld.

Vraag 3 – Hoe evalueren?

Hoe er geëvalueerd wordt is context-specifiek: afhankelijk van het project en de school. Vooraf werkt het team LBV-leraars beoordelingscriteria uit en kan men aantonen hoe het ILD-project wordt geëvalueerd. De leraars LBV kunnen in een ILD-project inhouden, attitudes en kennis evalueren en de specifieke levensbeschouwelijke vaardigheden van de perspectiefwissel.

Perspectiefwissel: De leerling kan schriftelijk de in de dialoog aangebrachte perspectieven weergeven (als resultaat van trap 2) en hoe die de eigen levensbeschouwelijke visie verrijken (trap 3).

De beoordelingscriteria worden vooraf opgesteld en aan de leerlingen gecommuniceerd. De vorm van evaluatie ligt niet vast. Peer-evaluation, co-evaluatie, zelfevaluatie via rubrics zijn mogelijke voorbeelden van evaluatievormen.

Vraag 4 – Wie evalueert?

De uitwerking van specifieke evaluatiecriteria wordt besproken onder de participerende leerkrachten. De evaluatiecriteria van de perspectiefwissel, bij het afsluiten van een ILD-project, kan binnen de vakgroep afgesproken worden.

Een cijfer/beoordeling kan tot stand komen na overleg tussen twee of meer leraren. De eindverantwoordelijke voor het evalueren van de leerling is de vakleraar van de respectievelijke levensbeschouwelijke cursus waarvoor de leerling zich heeft ingeschreven.